

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL ONLINE CONFERENCE

TEACHING FOREIGN LANGUAGES

TSUL ICON FLT

TASHKENT 2021

THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

An international scientific and practical online conference on the topic
**TSUL INTERNATIONAL CONFERENCE ON
TEACHING FOREIGN LANGUAGES
(TSUL ICON - FLT)**

Foreign languages department

Tashkent – 2021

ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МАҚОЛ ВА МАТАЛЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ

Рўзибаева Низорахон Раҳимовна

Тошкент давлат юридик университети

Хорижий тиллар кафедраси ўқитувчиси

DOI 10.5281/zenodo.4963372

Аннотация: Ушбу мақола талабаларга мумтоз адабиёт “Бобурнома”да қўлланилган мақол ва маталлар, фразеолгик бирликларнинг мазмун ва аҳамиятини мисоллар таҳлили ва инглиз тилига таржимаси орқали қизиқарли ва мунозарали ўқитишга қаратилган

Калим сўзлар: *мақол, матал, фразеолгик бирликлар, таржима, Бобурнома*

Олий ўқув юрти талабаларини инглиз тилига ўргатишга қизиқтириш, ўқув режасидаги белгиланган мавзуни тўла тўкис етказиб бериш учун дарс жараёнида мақол ва маталлардан фойдаланиш муҳим омил бўлади. Қизиқтириш оддийгина даъват этишгина эмас, балки талабанинг ҳис хаяжонини олмасдан туриб, кўзда тутган мақсадга эришиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам ҳар бир тил ўқитувчиси талабаларни идрок этишга ўргатиши лозим. Идрок этиш-ўрганилаётган нарса моҳиятини англаб етмоқ, уни маълум нарса билан қиёслаш, қўлланиш усулларини билиши демакдир. Агар талабалар эътиборига ҳавола қилинаётган материални тушунмасалар, демак идрок этиш кузатилмайди [3. 166-167]. Тушуниш тафаккур қуроли ва амалий ҳаракат орқали содир бўлади.

Лексикологиянинг энг катта бўлими фразеология соҳаси доимо баҳс мунозаралрига бой ва эскирмайдиган, янгиланиб турувчи қатламдир. Мақол ва маталлар, фразеолгик бирликлар халқ хазинаси бўлгани каби уларнинг таржималарини талабаларга ўргатишда ҳам энг қизиқарли жараён.

Мумтоз адабиёт “Бобурнома” инглиз тилига Ж. Лейден ва В. Эрскин (1826) С. Бевериж (1921) ва В. Текстонлар (1996) томонидан таржима қилинган. Бир неча йиллар давомида ўрганилган ва дунё тилларига қайта қайта таржима қилинишининг сабаби ундаги ҳаётий мисоллар ва маълумотларни қўплиги ва ишонарлилигида.

Дарс жараёнида талабаларга мумтоз асарларимизда қўлланган мақол орқали ўргатганимизда дарс янада қизиқарли бўлади. Шу мақсадда “Бобурнома”дан *Тоглари элларига муносиб тушубтур, нечукким, “тенг бўлмагунча тўш бўлмас”* Оламда мундоқ ярамас вазълиқ тоғлар кам бўлгай[2,115] парчасини мисол қилиб оламиз. Ушбу келтирилган парчада ажратиб ёзилган жумлалар Бобур томонидан қўлланган мақолдир. “Бобурнома” лексикаси ҳозирги кун ўқувчисига тушунарли эмас, шунинг учун талабаларингиз аслият матни ёки мақол мазмунини тўлиқ тушунишини таъминлаш учун уларга маъхум бўлган мақол *“тенг бўлмагунча тўш бўлмас”*ни мазмунини очиқ беришимиз керак. Шунини айтиш лозимки бу берилаётган мисолларни инглиз йўналишидаги юқори курс талабаларига таржима назарияси, баъдий таржима фанларида олиб бориш мумкин.

Энди биз *тўш* сўзининг маъноларини луғатдан аниқлаб оламиз: 1. гўшт; 2. ҳайвоннинг кўкрак қисми; 3. дўст. Биз учун учинчи *дўст* маъноси тўғри келади. Аслият матни талаба учун ойдек равшан бўлди. Берилган парчани инглизча таржималарини қиёслаб олишга имконият яратилди.

Мақол таржимасини амалга оширишда мақол мазмунини яхши англаган ҳолда “Бобурнома” асарида келтирилган *Тоглари элларига муносиб тушубтур, нечукким, “тенг бўлмагунча тўш бўлмас”* Оламда мундоқ ярамас вазълиқ тоғлар кам бўлгай ни уч турдаги Ж. Лейден ва В. Эрскин (1826) С. Бевериж (1921) ва В. Текстонлар (1996)нинг таржималарида қиёсан ўрганамиз.

Ж.Лейден ва В. Эрскинларнинг 1826 йилда амалга оширилган таржимасида: *At the same time, the mountain are worthy of the men; as the proverb says, “A narrow place is large to the narrow-minded”. There are perhaps scarcely in the whole world such dismal-looking hillcountries as these* [4, 152]. Талабалар билан биргаликда таржима қилинади. Мазмуни: Шу билан бирга тоғлари ҳам эркакларига мос; шундай мақол борки, **“Топ жойда ақли топ кишилар”** Бу балки мамлакатдаги энг хунук, нотекис жойдир.

Яна худди шу аслият матни таржимаси Сусанна Беверижда: *Their people take after them, just as has been said, Ting bulmaghuncha tush bulmds. “A narrow place is large to the narrow-minded” Likely enough the world has few mountains so useless and disgusting* [1, 223, and 289]. Мазмуни: Одамлари ҳам ўзларига ўхшаган, худди айтишларига кўра, **“Топ жойда ақли топ кишилар”**. Бу каби бефойда ва ифлос тоғлар дунёда кам ёки ҳеч бўлмас. Талабалар ўзларининг таржима вариантларини берадилар.

Ниҳоят 1996 йилда “Бобурнома” нинг инглизча таржимаси Вильер Текстонда: *They are worthy of their inhabitants, as the proverb says, “There is no noon without a dawn.” There are few such worthless mountains in the world* [5, 167]. Мазмуни: Аҳолиси ҳам ўзларига муносиб, мақол борки, **“Тонг бўлмаганча туш бўлмас”**. Бунчалик қадри паст тоғлар дунёда кам бўлур. Кўриб турибмизки аслиятдаги мақол мазмуни, *тенгни тонг маъносида, тўшни туш* инглизча *noon-afternoon* даги *noon* каби тушунган. Аслида *ижтимоий ва манавий келиб чиқиш нуқтаи назардан ҳар қандай инсон дўст бўлолмайди, тенг бўлмагунча дўст бўлолмас* **“тенг бўлмаганча тўш бўлмас”** эди.

Юқоридаги таржималарнинг хато берилиши аслиятдаги мақол мазмунини таржимон яхши англаб етмаганлигидандир. Баҳс мунозарага сабаб бўладиган мақоллар таржимаси анча мушкул вазифа. Бунинг учун мақолларни таржима қилишда таржима методларидан: эквивалентларини

қўллаш, аналогларини топиш, калька усулида ва тасвирий таржима, трансформацион методларидан фойдаланиш даркор. Таржимонлар Жон Лейден ва Вильям Эрскин, Сусанна Беверижлар тасвирий таржимани қўллаган, Вильер Текстон калька методини қўллаган лекин барча таржималар хато бўлиб чиққан, сабаби улар аслиятдаги мақол “*менг бўлмагунча тўш бўлмас*” ни яхши идрок этмаган. Энди тўғри вариантни бериш ўқитувчи зиммасига юкланади ва у ниҳоят “*No equals never make friends*”, -деб берилиш керак эди, дея талабаларга кўмаклашади.

Талабаларга вазифа қилиб яна шу каби мақолларни таржима қилиш учун топшириқлар берилади. Масалан, *Қуйидаги мақолларни мақолларни таржима методлардан фойдаланиб таржима қилинг:*

1. **Шўр тупроқ ерда сунбул битмайди, ундай ерда умид уруғини нобуд қилма, шунга ўхшаш ёмонларга яхшилик ва яхшиларга ёмонлик қилиш ҳам ўрнида бўлмайди**
[2, 149].

2. **Ҳарчи дар оина жавон бинад, Пир дар хишти пухта он бинад.** Аслиятдаги тожикча иборалар талабага тушунарли бўлмаганда унинг табдил варианты ҳам берилиши шарт. “**Ёш киши ойнага қараб нима кўрса, кекса одам хиштга қараб, ундан ҳам яхшироқ кўради**” [2, 159].

3. **Масал борким, “Қопудағини қопмаса, қаригунча қайғурур”**
Вақти чоғ ишни қилмаса қаригунча ундан афсусланиб юради.

4. **Ишлар вақтида бажарилиши керак, вақтида бажарилмаган иш суст бўлади, суст** [2, 74].

Ўқув дастурида режалаштирилган мавзунини мукаммал ўтиш учун вақт етмаслиги мумкин, шунинг учун фразеологик бирликлар ва мақоллар, маталлар ва афоризмларнинг таржималари билан ишлаган ўқитувчи мустақил иш, курс иши учун материал танлайди ва тавсия қилади, уларни ишга ҳозирлайди. Кўзда тутган матнни ўргатиш учун махсус саволлар қўйиб, топшириқлар беради. Мақоллар, фразеологик бирликлар билан

ишлаётган талабаларни кузатади, уларнинг саволларига жавоб бериб, мустаҳкамлаб боради. Тушунмаган қоидаларни тушунтиради, топшириқларни бажаришга кўмаклашади.

Тавсиялар. Мақоллар мавзусини ўрганишда аниқ (ёки таниш) адабиёт кўрсатилиши лозим, танланган мақоллар баҳс мунозарага сабаб бўладиган фаол бўлиши керак, келгусида талабалар томонидан турли хил саволларга ўқитувчи жавоб беришга аввалдан тайёр бўлиши лозим, мақолларни ўргатиш жараёнида талабалар томонидан берилиши мумкин бўлган муаммо ечими ишлаб чиққан бўлиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Beveridge, Anette Susannah. The Babur-nama in English. Emperor of Hindustan Babur.–London, 1921. PP.880.
2. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. – Тошкент.: “Шарқ”, 2002. Б. 335.
3. Исмоилова Ш.Ф. ТДПУ. Чет тилларни ўқитишда идрок этишга ўргатиш.// Чет тилларни ўқитиш ва ўргатиш муаммолари. – 2006, Тошкент.: Б. 166., 488 б.
4. John Leyden. Memoirs of Zehir-Ed-Din Muhammed Baber: Babur Emperor of Hindustan.–London, 1826. PP. 432.
5. Wheeler M. Thackston. The Baburnama. Memoirs of Babur, Prince and Emperor of Hindustan. New York.–1996. PP. 554.
6. Toshmatov, O. S. (2021). TEACHING ENGLISH TO STUDENTS JUNIOR COURSES OF LAW FACULTIES. Academic research in educational sciences, 2(1).
7. Тошматов, О. Ш. (2018). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. Экономика и социум, (6), 1175-1177.

8. Миргиязова, М. М. (2019). The importance of the formation of discursive competence in the development of oral speech. Молодой ученый, (26), 311-313.

9. Mirgiyazova, M. M. (2021). THE ROLE OF DISCOURSE ANALYSIS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Academic research in educational sciences, 2(2).

10. Mirgiyazova, M. M. (2021). FEATURES OF THE USE OF ANTHROPONYMS IN THE ARTISTIC DISCOURSE. Academic research in educational sciences, 2(1).